

Üç ciltten (defter) oluşan kitabın ilk cildi 1025 (1616) yılında Yâr Muhammed Tal-kânî tarafından derlenmiş olup 313 mektup, 1028'de (1619) Abdülhay Pütnî tarafından derlenen II. cilt doksan dokuz mektup, Sirhindî'nin ölümünden sonra Muhammed Hâşim-i Kışmî tarafından derlenen III. cilt 114 ve daha sonra eklenen on mektupla birlikte eser toplam 536 mektup ihtiva eder. Hint yarımadası, Orta Asya ve Türkiye'deki kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunan *Mektûbât*'ın edebî değeri pek yüksek değildir. Birkaçı dışında bütün mektuplar Farsça'dır. Eserin iki cilt halinde çeşitli baskıları yapılmıştır (Leknev 1889; Amritsar 1352/1933; Karaçi 1393/1973; İstanbul 1977 [Karaçi baskısından ofset]; Lahor, ts.). *Mektûbât*, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi tarafından 1158'de (1745) ağdalı bir dille Türkçe'ye (İstanbul 1277), Muhammed Murad el-Kazânî tarafından Arapça'ya (Mekke 1317) tercüme edilmiştir. Arapça tercüme bazı yerlerde Farsça aslından daha anlaşılır niteliktedir. Hüseyin Hilmi Işık eserini ilk cildini (İstanbul 1968), Abdülkadir Akçiçek Arapça tercümesinin tamamını (İstanbul 1979) Türkçe'ye çevirmiştir. *Mektûbât*'ın Kadî Alîmüddin tarafından yapılmış Urduca tercümesi de bulunmaktadır (Lahor 1913). Eserin bazı bölümleri ayrıca yayımlanmıştır (Fazlurrahman, *Selected Letters of Shaikh Ahmad Sirhindi*, Karachi 1968; *Hazret-i Müceddid-i Elf-i Şânî ke Siyâsî Mektûbât*, Lahor 1977 [Urduca trc.]; *el-Müntehabât*, İstanbul, ts. [Arapça trc.]; *Meslek-i Müceddid*, Lahor, ts., nşr. Miyân Sâhib Şarkpûrî [Urduca trc.]).

Sirhindî'nin diğer eserleri şunlardır: *Mükâşefât-ı Ayniyye* (Karaçi 1384/1965); *Havâşî ve Tâlikât ber Şerh-i Rubâ'iyât-ı Hâce Bâkî-Billâh* (Karaçi 1386/1966); *Ma'ârif-i Ledünniyye* (Karaçi 1388/1968); *Mebde' ü Me'âd* (Karaçi 1403/1983); *Risâle-i Tehlîliyye* (Karaçi 1403/1983).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, Karaçi 1393/1973, I-II, tür.yer.; a.mlf., *İsbâtü'n-nübüvve*, Karaçi 1404/1984, s. 10-13; a.mlf., *Ma'ârif-i Ledünniyye*, Karaçi 1388/1968, s. 12; Muhammed Ma'sûm, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye* (nşr. Esrâr Muhammed Han), Karaçi 1396/1976, I-III; Bedreddin Sirhindî, *Hazarâtü'l-kuds* (nşr. Mevlânâ Mahbûb-i İlâhî), Lahor 1971; Cihângîr, *Tüzük-i Cihângîrî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Aligarh 1864, s. 272-273; Dârâ Şükûh, *Sefinetü'l-evli-yâ*, Leknev 1872, s. 197-198; Hâce Muhammed İhsan Müceddidî, *Rauzatü'l-Kayyûmiyye* (trc. İkbâl Ahmed Fârûkî), Lahor 1409/1989; Muhammed Hâşim-i Kışmî, *Zübdetü'l-Makâmât*, Kan-

pûr 1307/1890; a.mlf., *Nesemâtü'l-kuds* (trc. Mahbûb Hasan Vâsıtî), Siyâlkût 1990; Gulâm Ali Dihlevî, *Mekâtib-i Şerife*, İstanbul 1985, s. 22-23, 51-54, 61-63; Şah Refiuddin, *Damgu'l-bâtl* (nşr. Abdülhamid Swâtî), Gujranwala 1976; Muhammed Murad el-Kazânî, *Tercümetü aḥvâl-i İmâm er-Rabbânî (Mektûbât* 'ın Arapça tercümesi içinde), Mekke 1317, I, 2-183; Gulâm Server Lâhûrî, *Hazinetü'l-aşfiyâ*, Leknev 1284/1868, II, 607-619; Vekil Ahmed Sikenderpûrî, *Envâr-ı Ahmediyye*, Delhi 1309/1891; a.mlf., *Hedîye-i Müceddidiyye*, Delhi, ts.; a.mlf., *el-Kelâmü'l-münctî*, Delhi, ts.; Ebû'l-Hayr el-Mekkî, *Hedîye-i Ahmediyye*, Kanpûr 1313/1895; Rahman Ali, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Hind*, Leknev 1332, s. 10-12; Burhan Ahmad Faruqî, *The Mujaddid's Concept of Tawhid*, Lahore 1940; Sayyid Nurul Hasan, "Shaikh Ahmad Sirhindi and Mughul Politics", *Proceedings of the Indian History Congress*, 8th. Session, Delhi 1945, s. 248-254; Mustafa Sabri, *Mevkûfû'l-'akl*, Beyrut 1369/1950, III, 275-356; Muhammed Fermân, *Hayât-ı Müceddid*, Lahor 1958; a.mlf., "Shaikh Ahmad Sirhindi", *A History of Muslim Philosophy* (ed. M. M. Sharif), Wiesbaden 1966, II, 873-883; Ebû'l-Kelâm Âzâd, *Tezkire*, Lahor, ts., s. 264-268; Muhammed Manzûr Nu'mânî, *Tezkire-i İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Şânî*, Leknev 1378/1959; Cavit Sunar, *İmam Rabbânî İbn Arabî: Vahdet-i Şühûd-Vahdet-i Vücûd Meselesi*, Ankara 1960; Selâhaddin Selçûkî, *Naqd-i Bidil*, Kâbil 1343 hş./1964, s. 176; Athar Abbas Rizvî, *Muslim Revivalist Movements in Northern India*, Agra 1965, s. 202-309; a.mlf., *A History of Sufism in India*, Delhi 1983, II; Aziz Ahmad, *Studies in the Islamic Culture in the Indian Environment*, Oxford 1965; a.mlf., "Religious and Political Ideas of Shaikh Ahmad Sirhindi", *RSO*, XXXVI (1961), s. 259-270; M. Mujeed, *The Indian Muslims*, London 1967, s. 243-247; Muhammed İkrâm, *Rûd-i Kevser*, Lahor 1970, s. 223-342; Y. Friedmann, *Shaykh Ahmad Sirhindi: An Outline of His Thought and a Study of His Image in the Eyes of Posterity*, Montreal 1971; a.mlf., "Ahmad Serhendi", *Elr.*, I, 654-657; Hâce Ahmed Hüseyin, *Cevâhir-i Müceddidiyye*, Lahor 1972; Maududi, *A Short History of Revivalist Movement in Islam*, Lahor 1972, s. 76-78; Nurbahş Tevekkülî, *Tezkire-i Meşâyih-i Nakşibendiyye*, Lahor 1976, s. 188-238; Ebû'l-Hasan Zeyd Fârûkî, *Hazret-i Müceddid aur ūnki Nakşidîn*, Delhi 1977; a.e.: *Hazrat Mujaddid and His Critics* (trc. Mîr Zâhid Ali Kâmil), Lahore 1982; Muhammed Mes'ûd Ahmed, *Hazret-i Müceddid-i Elf-i Şânî aur Doktor Muhammed İkbâl*, Siyâlkût 1980; Mohammad Iqbal, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, Lahor 1982, s. 192-194; S. Abul Hasan Nadwi, *Saviours of Islamic Spirit*, Lucknow 1983, III, 103-251; Mevlânâ Seyyid Züvâr, *Hazret-i Müceddid-i Elf-i Şânî*, Karaçi 1983; Muhammed Abdul Haq Ansari, *Sufism and Shari'ah: A Study of Shaykh Ahmad Sirhindi's Effort to Reform Sufism*, Leicester 1986; Ahmed Ali Çiğti, *Kaşr-ı 'Ârifân* (trc. İkbâl Ahmed Fârûkî), Lahor 1408/1988, I, 177-180; M. Gaborieau, "Les protestations d'un soufi indien contemporain contre trois interprétations récentes de Shaikh Ahmad Sirhindi", *Naqshbandis* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), İstanbul - Paris 1990, s. 237-267; J. G. J. ter Haar, "The Naqshbandi Tradition in the Eyes of Ahmad Sirhindi", a.e., s. 83-93; a.mlf., *Follower and Heir of the*

Prophet: Shaykh Ahmad Sirhindi (1564-1624) as Mystic, Leiden 1992; Mir Waliuddin, "Reconciliation Between Ibn 'Arabi's Wahdat-i-Wujud and the Mujaddid's Wahdat-i-Shuhud", *IC*, XXV (1951), s. 43-51; İrfan Habib, "The Political Role of Shaikh Ahmad Sirhindi and Shah Waliullah", *Inquiry*, V (1961), s. 36-50; Khaliq Ahmad Ruzami, "Naqshbandi Influence on Mughal Rulers and Politics", *IC*, XXXIX/1 (1965), s. 41-52.

HAMİD ALGAR

İMÂM-ı SULTÂNÎ

(bk. HÜNKÂR İMAMİ).

İMÂM-ı SULTÂNÎ HAYRULLAH EFENDİ

(bk. HAYRULLAH EFENDİ,
İmâm-ı Sultânî).

İMAM ŞÂFİİ TÜRBESİ

(bk. KUBBETÜ'L-İMÂM eş-ŞÂFİİ).

İMAM ŞAH

(إمام شاه)

İmâmüddîn Abdürrahîm b. Hasen
b. Sadreddîn
(ö. 919/1513)

Nizârî İsmâiliyye'nin
İmamşâhîler fırkasının piri.

Hindistan'daki Nizârî Hocalar üzerinde son derece etkili olan İsmâilî dâisi Pîr Sadreddin'in torunu, Pîr Hasan Kebîrüddin'in oğludur. Kendisi genç yaşta iken babasının ölümü üzerine onun yerine Hocalar'ın piri olan ağabeyi Tâceddin'in bu görevine karşı çıkınca Sind Hoca cemaatinin de mânevî baskısı sonucu İran'a gitmek zorunda kaldı. İran'da otuz birinci Nizârî imâmı Muhammed b. İslâm Şah ile görüşerek ondan Sind'deki Hoca cemaatine pîr olarak tayin edilmesini istedi. Bu isteği kabul edilmeyince Gucerât'a döndü. Burada mahallî Hindûlar'ın ihtidâ edip İsmâiliyye'ye katılmasını sağlama konusunda büyük başarılar gösterdi. Rivayete göre Gucerât Sultanı Mahmud Şah onun vasıtasıyla İsmâiliyye'ye intisap etmiştir. İmam Şah, oğlu Nûr (Nâr) Muhammed Şah'ı sultanın büyük kızı ile evlendirerek Gucerât'taki durumunu sağlamlaştırdı. Mensupları tarafından velî sayılan, fakat Nizârî toplumunda Hz. Ali neslinden olmayıp sadece unvan olarak seyyid kabul edilen İmam Şah, bazı konularda onlar-

dan ayrılıp İmamşâhiler veya Hindistan'da bilindiği üzere Satpantis (gerçek yolun takipçileri) adıyla yeni bir fırka kurdu. Bundan dolayı İslâm Şah'ın oğlu Abdüsselâm tarafından İsmâiliyye'den çıkarıldı. Ayrıca Kebîrüddin Hasan ailesinde ortaya çıkan karışıklıklar yüzünden İsmâilî imâmetince Tâceddin'den sonra yeni bir pîr tayin edilmedi. İmam Şah, 919 (1513) yılında Ahmedâbâd yakınlarında kurduğu Pîrâne kasabasında öldü ve orada defnedildi. İmamşâhiler fırkası oğlu Nûr Muhammed Şah tarafından sürdürüldü.

Eserleri. İmam Şah'ın Hint-İsmâilî kültürü konularını içeren ve Gucerâtî dilinde yazılan on beş eserinden bir kısmı şunlardır: 1. *Bai Budhai*. Kız kardeşi Budhai ile dinî ve teosofik konular üzerinde konuşmasını ihtiva eden yetmiş bir kısa şiirden meydana gelmiştir. 2. *To Munivar Bhai* (*Muman Chitveni*). Manzum bir eser olup mistik kozmogoniyle ilgili 552 rubâîyi içerir. 3. *Jannatpuri* (Cennet kasabası). İmam Şah'ın mânevî olarak cenneti ziyaret edişini ele alan ve 153 rubâiden oluşan eser özet halinde yayımlanmıştır (*Collectanea*, Cairo 1948, I, 122-137). 4. *Satveni* (Gerçek sözler). Çeşitli dinî konularla ilgili yirmi iki şiir ihtiva etmektedir. 5. *Jhankâr* (Cenk). Kıyamete dair meseleleri içeren 486 beyitten ibarettir. 6. *Man Sanjamni* (Akıl için öğütler). Şeriatın tarifleri, pîr ve mürid arasındaki ilişkileri konu alan 332 beyitlik bir manzumedir (diğer eserleri için bk. Ivanow, *Ismaili Literature*, s. 179-181).

BİBLİYOGRAFYA :

W. Ivanow, *Ismaili Literature*, Tahran 1963, s. 179-181; a.m.f., "The Sect of İmam Shâh Gujarat", *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, XII, Bombay 1936, s. 19-70; S. C. Misra, *Muslim Communities in Gujarat*, Bombay 1964, s. 54; J. N. Hollister, *The Shi'a of India*, New Delhi 1979, s. 358-359; F. Daftary, *The Ismailis: Their History and Doctrines*, Cambridge 1992, s. 436, 480-481, 484; A. A. A. Fyze, "İmam Shâh", *EI*² (İng.), III, 1163.

MUSTAFA ÖZ

İMAM YÛSUF EFENDİ

(bk. YÛSUF EFENDİ, İmam).

İMÂMÂN (الإمان)

Biri kutbun sağında,
diğeri solunda bulunan
iki velîye verilen ad

(bk. KUTUB; RİCÂLÛ'L-GAYB).

İMAMBÂRÂ

(امامباراه)

Şîa'nın muharrem ayında
toplu tâziye merasimi yaptığı yerlerin
Hindistan'daki adı
(bk. HÛSEYİNİYYE).

İMÂME

(bk. SARIK).

el-İMÂME ve's-SİYÂSE

(الإمامة والسياسة)

İlk devir halifeler tarihi.

Müellifi kesin olarak tesbit edilememekle beraber genellikle İbn Kuteybe'ye (ö. 276/889) nisbet edilen eserde, Hz. Peygamber'den sonraki halife seçimlerine ve bu seçimler sırasında çıkan ihtilâflara, Sakîfetü Benî Sâide'deki gelişmelerden başlayarak Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle sonuçlanan fitne olaylarına, Cemel Vak'ası ve Sıffin Savaşı'na, Hz. Ali'nin Hâricîler'le mücadelesine ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemine genişçe yer verilmiştir. Ayrıca Hz. Hasan ile Muâviye arasındaki münasebetler, Emevî iktidarının kuruluşu, Muâviye'nin oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmesiyle ilgili faaliyetler, ileri gelen bazı şahsiyetlerin bu husustaki görüşleri, Medine halkının Yezîd'e biat etmemesi, Harre Vak'ası, Abdullah b. Zübeyr'in Emevîler'le mücadelesi, Kâbe'nin yakılması ve Haccâc'ın faaliyetleri, Mûsâ b. Nusayr'ın İfrîkiye ve Endülüs'ün fethiyle görevlendirilmesi, bu bölgelerin fethi, Emevî halifeleri dönemindeki isyanlar, Abbâsî ihtilâli, ilk Abbâsî halifesi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'tan başlayarak Ebû Ca'fer el-Manşûr, Mehdi, Hârûnürreşid ile oğlu Me'mûn dönemi olayları da kitapta yer almaktadır. Diğer kaynaklardaki rivayetlerden farklı ve geniş bilgiler ihtiva eden eserde her halifenin iktidara geliş süreci, varsa bu konu etrafındaki siyasî ve askerî mücadeleler anlatılmış, olaylar tahlil edilmiş, bazı sahâbîler eleştirilmiştir. Emevîler lehine ifadelerin yer aldığı kitapta yanlışlıklar ve uydurma rivayetler de bulunmaktadır. İlk Abbâsî halifesi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ın, Seffâh ve Ebû'l-Abbâs şeklinde iki ayrı şahıs gibi anlatılması dikkati çeken en önemli yanlışlardan biridir.

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-İmâme ve's-siyâse*'nin İbn Kuteybe'ye nisbetini şüphe ile karşılamış ve eseri şiddetle tenkit

etmiştir (*el-Avâşım*, s. 248). Muhibbüddin el-Hatîb de eserin İbn Kuteybe'ye ait olmadığını belirtmiştir (*a.g.e.*, neşredenin dipnotu, s. 248). Aralarında Pascual de Gayangos, Reinhart Dozy, Michael Jan de Goeje ve Brockelmann'ın bulunduğu şarkiyatçılarla birçok tarihçi, İbn Kuteybe'nin hal tercümesini yazanlardan hiçbirinin onun bu isimde bir kitabından bahsetmediğine, eserin üslûbunun diğer eserlerine benzemediğine, öteki kitaplarında kendi görüşlerini yazarken söze "kâle Ebû Muhammed" diye başladığı halde bu eserde "kâle Abdullah" ifadesinin kullanıldığına, diğer eserlerinde zaman zaman kendi kitaplarına gönderme yaparak bunların adını zikretmesine karşılık *el-İmâme*'de hiçbir kitabının adının geçmediğine, öbür eserlerinde İfrîkiye, Mağrib ve Endülüs tarihine yer vermediği halde bu kitapta konusuyla ilgisi olmamasına rağmen bu bölgelerin fetihlerine yer verilmiş olmasına, muahhar bir müellif olan İbnü'l-Şebbât (ö. 681/1282) dışında hiçbir yazarın eserden ictibasta bulunmamasına, *el-İmâme*'de Abbâsî halifelerinin tenkit edilmesine karşılık İbn Kuteybe'nin diğer eserlerinde onlara karşı böyle bir tavra rastlanmadığına vb. gerekçelere dayanarak eserin İbn Kuteybe'ye ait olmadığını ileri sürmüştür.

Kuzey Afrika ve Endülüs'ün fethine kırk sayfalık bir yer ayrılmış olmasından hareketle kitabın İbn Kuteybe'nin çağdaşı Endülüslü veya Mısırlı bir müellife ait olabileceği de söylenmiştir. Endülüs tarihine dair eser yazan İbnü'l-Kütîyye'nin adı da bunlar arasında zikredilmektedir (*EI*² [İng.], III, 845). Cebrâil Cebbûr gibi *el-İmâme*'yi İbn Hazm'a nisbet edenler yanında İbn Kuteybe'ye ait olduğunda ısrar edenler de vardır. Bunlara göre Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, İbn Kuteybe'yi eleştirmekle kitabın ona aidiyetini kabul etmiş, ancak kitabın tamamının ona ait olup olmadığı hususunda şüpheye düşmüştür. Bundan dolayı eserdeki yanlışlıkların, konu ve maksadını aşan kısmın müellif tarafından değil başkaları tarafından ilâve edilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır (Demir, XXXI/1 [1995], s. 40).

el-İmâme ve's-siyâse Muhammed Mahmûd er-Râfîi (Kahire 1322, 1327, 1333, 1377/1957), Tâhâ Muhammed Zeynî (I-II, Kahire 1387/1967), Abbas el-Halebî (Kahire 1969) ve Ali Şîrî (I-II, Beyrut 1990) tarafından İbn Kuteybe'nin eseri olarak neşredilmiştir. Saîd Sâlih Halîl, eseri tahkik ederek III. (IX.) yüzyıl müelliflerinden birine ait olduğu kaydıyla yayımlanmıştır.